

Doğanın Süsleri

Cenk Durmuşkahya
cdkahya@hotmail.com

Şekerlemelerin Atası, Hatmi

“Nane limon kabuğu biraz da hatmi çiçeği, içine biraz tarçın bir tutam zencefil otu koyacaksın” diyordu rahmetli Barış Manço bir şarkısında. Herhalde bu dizeden sonra hatmi çiçeğinin adını birçokunuz hatırlamıştır.

Temmuz ve ağustos ayları bitkiler için en zorlu aylardandır. Bu aylarda bir çok bölgede hem hava sıcaklığının artması, hem de yağışların çok azalması nedeniyle susuzluğun baş göstermesi, bir çok bitkinin kurumasına ve çevremizin sapsarı görünmesine neden olur. Hatmiyse bir çok bitkinin sığa dayanamayarak kurduğu bu aylarda tarlalarda, dere ve yol kenarlarında yaşamını sürdürebilen kalender bitkilerden birisidir. Bilimsel adı *Althaea* olan hatmin ismi, Yunanca tedavi etmek anlamına gelen “alho” kelimesinden geliyor. Ebegümeçigiller (Malvaceae) ailesine dahil edilen hatmiler ebegümeçigillerin yakın akrabası. Bu ailenin ismi de Yunanca’da yumuşak anlamına gelen “malako” kelimesinden türetilmiş.

Eski Mısır ve Çin uygarlıkları döneminden beri tanınan hatmi bitkisi, binlerce yıldan beri hem iyileştirici gücü nedeniyle, hem de gıda olarak kullanılıyor. Bugün yediğimiz şekerlemelerin de atası sayılan hatmi çok yönlü bir bitki. Günümüzden yaklaşık dört bin yıl önce Eski Mısırda çocukların boğazlarında meydana gelen hastalıkların tedavisinde hatmi kökleri kullanılıyordu. Virgil ve Dioskorides gibi eski çağ yazarlarının kitaplarından öğrendiğimize göre o dönemlerde sonbaharda toplanan hatmi kökleri, kaynatılarak şeker ve yumurta ile karıştırılıp bugünkü pastillere benzeyen şekerlemeler yapılıyordu. Roma uygarlığının ünlü tariflerinden olan hatmi yemeği, hatmi köklerinin önce haşlanarak daha sonra ise yumurtayla tereyağında kızartılması ile hazırlanıyordu.

Pamuk ve bamyanın da yakın akrabası olan hatmin dünya genelinde yayılış gösteren yaklaşık 20 türü, ülkemizdeyse 4 türü bulunuyor. Hatmiler genel olarak, ılıman bölgelerde yayılış gösteriyorlar ve kumlu, killi topraklarda ve hatta deniz kıyılarında yakın tuzlu topraklarda yaşayabiliyorlar. Çok yıllık ot-

Althaea officinalis

su bitkiler olan hatmiler, yaklaşık 2 metreye kadar uzayabiliyorlar. Geniş, tam, üç veya beş loplu yaprakları yumuşak tüyler ile kaplı olan hatmiler, temmuz – ağustos ayları arasında çiçek açıyorlar. Yuvarlak bir şekle sahip hatmi çiçekleri, 5 taç yapraklı oluşup, çok sayıda erkek organ içeriyor. Beyazdan kırmızıya kadar olan çiçeklerle arılar sayesinde tozlaşıyor. Ülkemizde sıkça görülen hatmi türleri, *Althaea officinalis*; tıbbi hatmi, *Althaea cannabina*; kenevir hatmi ve *Althaea rosea* da gül hatmi olarak isimlendiriliyor. Bunlardan en çok kullanılanıysa tıbbi hatmi. Kenevir hatmi yapraklarının kenevire benzemesi nedeniyle, gül hatmi de sahip olduğu koyu kırmızı çiçekleri tıbbi hatmiden kolaylıkla ayırt edilebiliyor.

Hatmi bitkisi, hem güzelliği hem de sahip olduğu çeşitli özellikleriyle bir çok alanda kullanılıyor. Özellikle çiçeklerinin çekiciliği ve sıcak yaz aylarında bir çok bitkinin kurduğu dönemlerde açması nedeniyle bahçelerde süs bitkisi olarak yetiştiriliyor. Hatminin kimyasal yapısına bakacak olursak, bu bitkinin gövdesi ve çiçeklerinde; müsilağ adı verilen yumuşak ve yapışkanimsi bir madde, sabit yağ ve uçucu yağ bulunuyor. Köklerindeyse, yaklaşık %37 oranında nişasta, %11 oranında müsilağ, %11 oranında pektin içeriyor. Bu bitkinin köklerinde bulunan yüksek miktardaki nişasta, onun besleyici özelliğini artırıyor. İçerisinde bulunan müsilağ ve pektin sayesinde de bir çok sanayiye kıvam artırıcı olarak kullanılıyor. Hatmi, bu özelliğinden dolayı yakın zamana kadar Avrupa’da yumurta akının kullanıldığı yerlerde kullanılıyordu. Örneğin siz de evlerinizde yaptığımız kek ve kurabiyele yumurta akı yerine hatmi köklerini kaynatarak elde ettiğiniz suyu koyabilirsiniz.

Pamuğun da yakın akrabası olduğunu söylediğimiz hatminin gövdesinde ve köklerinde tıpkı pamukta olduğu gibi lifler mevcut. Bu nedenle de hatmiden kağıt yapılabilir. Ancak günümüzde kağıt endüstrisi oldukça ilerlediği için hatmiden kağıt yapımına gereksinim duyulmuyor. Bu bitkinin gövdesi ve köklerinden elde edilen toz ise eczacılıkta ilaç dolgu maddesi olarak kullanılıyor. Hatmiden, sahip olduğu müsilağ nedeni ile yapıştırıcı da yapılabilir. Eğer isterseniz sizde bahçenizde yetişen hatmilerden yapıştırıcı yapabilirsiniz. Bunun için, hatmi kökleri derin bir tencerede, su içerisinde ağdalı bir hale gelene kadar kaynatılıyor ve ortaya çıkan şurup kıvamındaki sıvı süzülerek kullanılmaya hazır bir yapıştırıcı haline geliyor. Hatmi tohumlarından elde edilen yağ da yağlı boya ve vernik yapımında kullanılıyor.

Hatmi yaprakları, keçilerin en sevdiği yiyeceklerden birisi. Eski çağ bilginlerinden Plinius, yazmış olduğu “Doğa Tarihi Ansiklopedisi”nde “her kim günde bir kaşık hatmi yerse hastalıklardan uzaklaşır” diyor. Hatmi sahip olduğu yumuşatıcı özellikleri ile çok uzun yıllardan beri halk hekimliğinde yaygın olarak kullanılıyor. Hatmi çiçeklerinden ve köklerinden hazırlanan çay, göğüs yumuşatıcı olarak, öksürüğü tedavisinde ve idrar artırıcı olarak kullanılıyor. Yapraklarından hazırlanan lapa, ciltte meydana gelen yaraların, kızarıklıkların ve iltihapların tedavisinde kullanılırken çiçeklerinden elde edilen özütüyle cildi yumuşatmak için kozmetik olarak kullanılıyor. Dövülmüş tohumları vücuda sürüldüğünde sinek ve böcek sokmalarını engelliyor. Son olarak, eğer plastik diş fırçalarından hoşlanmıyorsanız iki yaşına gelmiş hatmi köklerinden kendinize diş fırçası yapabilirsiniz.

Althaea rosea

Fotoğraflar: Cenk Durmuşkahya